

The University of
Tehran Press

Online ISSN: 2588-7092

Journal Homepage: <https://iflr.ut.ac.ir/>

Revisiting the Discourse of Race and Power in Langston Hughes's "Theme for English B": A Critical Race and Bakhtinian Dialogic Perspective

Reza Ghanbari Abdolmaleki ¹✉

1. Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, University of Damghan, Damghan, Iran. E-mail: abdolmaleki@du.ac.ir

Article Info

ABSTRACT

Article type:
Research Article

Article history:

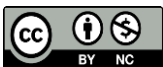
Received : 18 May 2025
Received in revised form: 23
July 2025
Accepted: 27 July 2025
Available online: 18 April
2026

Keywords:

Langston Hughes, "Theme for English B," postcolonialism, Critical Race Theory, Bakhtin, resistance, dialogue

This article analyzes Langston Hughes's poem "Theme for English B" through the combined lens of postcolonial theory, Critical Race Theory (CRT), and Bakhtin's theory of dialogism. Positioned at the intersection of racial dominance, Black identity, and institutional education, the poem becomes a dynamic site for representing socio-political tensions and struggles over voice and identity. From a postcolonial standpoint, the poem functions as a subtle act of resistance against white hegemony within the American educational system. It simultaneously explores the emergence of racial consciousness and the complexities of self-representation in a racially stratified society. CRT deepens the analysis by foregrounding the systemic nature of racial inequality and the influence of institutional structures on the speaker's identity formation. Bakhtin's dialogism further enriches the reading by drawing attention to the polyphonic interaction between conflicting voices—the Black student, the white instructor, and the dominant cultural discourse. These voices do not merge into a single truth but remain in tension, revealing the multiplicity of perspectives embedded in the poem. ultimately, the article argues that Hughes redefines both Black identity and Americanness by constructing an intercultural, dialogic space. In doing so, he challenges dominant power structures and reimagines identity as fluid, contested, and relational within the broader context of race and nationhood.

Cite this article R. Ghanbari Abdolmaleki, "Revisiting the Discourse of Race and Power in Langston Hughes's "Theme for English B": A Critical Race and Bakhtinian Dialogic Perspective. *Research in Contemporary World Literature*, 31(1), 99-116 <https://doi.org/10.22059/jor.2025.395520.2646>

© Author(s) retain the copyright.

Publisher: The University of Tehran Press.

DOI: <https://doi.org/10.22059/jor.2025.395520.2646>

بازخوانی گفتمان نژاد و قدرت در شعر «موضوع انشاء درس انگلیسی B» اثر لنگستون هیوز با تکیه بر نظریه انتقادی نژاد و گفت‌وگویی باختین

رضا قنبری عبدالملکی^{۱✉}

۱- گروه زبان و ادبیات فارسی دانشکده علوم انسانی، دانشگاه دامغان، دامغان، ایران. رایانامه: abdolmaleki@du.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخچه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۲/۲۸

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۵/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۰۵

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۲۹

کلیدواژه‌ها:

باختین، پسااستعمار، شعر «موضوع انشاء درس انگلیسی»، گفت‌وگو، لنگستون هیوز، مقاومت، نظریه انتقادی نژاد.

این مقاله شعر «موضوع انشاء درس انگلیسی» از لنگستون هیوز، شاعر و داستان‌نویس سیاه‌پوست آمریکایی، را با تکیه بر سه چارچوب نظری پسااستعماری، نظریه انتقادی نژاد (CRT) و نظریه گفت‌وگویی باختین تحلیل می‌کند. این شعر، با قرار گرفتن در بستر تقاطع گفتمان‌هایی همچون سلطه نژادی سفیدپوستان، هویت سیاه‌پوستی و ساختار آموزش رسمی، به صحنه‌ای برای بازنمایی تنش‌های اجتماعی، سیاسی و هویتی بدل می‌شود. از منظر پسااستعماری، شعر هیوز را می‌توان نمودی از مقاومت در برابر هژمونی سفید در فضای آموزشی دانست؛ مقاومتی که به‌طور هم‌زمان، شکل‌گیری آگاهی نژادی، کنش انتقادی، و بحران بازنمایی خویش را به تصویر می‌کشد. نظریه‌های انتقادی نژاد و گفت‌وگویی نیز در این تحلیل بر تلاقی هویت‌های متقاطع، ورود صداهای ناهمساز به دیالوگ، و زیر سؤال بردن گفتمان غالب تمرکز دارند. در این چارچوب، سخن گفتن از جایگاه حاشیه‌ای، کنشی اعتراضی و تحول‌خواهانه است که به بازتعریف روابط قدرت منجر می‌شود. در نهایت، مقاله نشان می‌دهد که هیوز با بازآفرینی هویت سیاه‌پوستی و مفهوم آمریکایی‌بودن، فضایی میان‌فرهنگی و چندصدایی خلق می‌کند که چالش با ساختارهای قدرت را از محیط آموزشی به کل جامعه گسترش می‌دهد. این تحلیل، اهمیت شعر هیوز را در بازنمایی مقاومت فرهنگی و نژادی و بازاندیشی مفاهیم هویت و قدرت در جهان معاصر برجسته می‌سازد.

استناد: رضا قنبری عبدالملکی، "بازخوانی گفتمان نژاد و قدرت در شعر «موضوع انشاء درس انگلیسی B» اثر لنگستون هیوز با تکیه بر نظریه انتقادی نژاد و گفت‌وگویی باختین. پژوهش ادبیات معاصر جهان، ۳۱ (۱)، ۹۹-۱۱۶. <https://doi.org/10.22059/jor.2025.395520.2646>

© نویسندگان.

ناشر: انتشارات دانشگاه تهران.

۱. مقدمه

شعر «موضوع انشای درس انگلیسی»^۱ از لنگستون هیوز^۲ (۲۰۰۱) در ظاهر پاسخی ساده به یک تکلیف کلاسی است، اما در لایه‌های زیرین، به‌طور ژرف به مسائلی چون هویت، نژاد و قدرت در جامعه آمریکا می‌پردازد و آن‌ها را به چالش می‌کشد. گوینده این شعر در نقطه تقاطع سه گفتمان کلیدی قرار دارد: قدرت نژادی سفیدپوستان، هویت سیاه‌پوستان، و نظام آموزش رسمی. در این شعر، هیوز نه تنها به‌عنوان یک شاعر بلکه به‌عنوان یک سوژه استعمارزده، به بیان پیچیدگی‌های روابط قدرت و هویت در جامعه آمریکا می‌پردازد. برای تحلیل دقیق‌تر این اثر، می‌توان از سه چارچوب نظری پسااستعماری، نظریه انتقادی نژاد و نظریه گفت‌وگویی باختین^۳ استفاده کرد. این رویکردها، هر یک به‌طور خاصی بر تحلیل روابط میان نژادها، هویت‌های اجتماعی و ساختارهای قدرت تأکید دارند، اما در تعامل با یکدیگر، به‌عنوان ابزاری قدرتمند برای تحلیل چندبعدی شعر هیوز عمل می‌کنند. نظریه پسااستعماری به تحلیل موقعیت گوینده در مواجهه با استعمار درونی شده و بازنمایی قدرت سفید می‌پردازد. نظریه انتقادی نژاد بر تجربیات زیسته نابرابری‌های نژادی تمرکز دارد و نظریه گفت‌وگویی باختین، نحوه دیالوگ و تقابل گفتمان‌های مختلف را در متن بررسی می‌کند.

این مقاله با طرح پرسش‌هایی از این دست آغاز می‌شود: چگونه گوینده شعر در مواجهه با ساختارهای نژادی و آموزشی سلطه‌گر، هویت خود را بازتعریف می‌کند؟ چه گفتمان‌هایی در متن حضور دارند و چگونه در تنش گفت‌وگویی با یکدیگر قرار می‌گیرند؟ آیا می‌توان این شعر را به‌منزله نوعی مقاومت گفتمانی و آفرینش «فضای سوم» در برابر نظم مسلط خواند؟

فرضیه مقاله آن است که هیوز با بهره‌گیری از زبان ساده اما چندلایه، فضایی دیالوگ‌محور می‌آفریند که در آن گوینده با به چالش کشیدن گفتمان‌های مسلط، نه تنها بر ساختارهای تبعیض‌آمیز نور می‌افکند، بلکه از خلال نوشتار، هویت سیاه‌پوستی خویش را نیز بازتعریف و تقویت می‌کند. در این تحلیل، توجه ویژه‌ای به مفهوم «فضای سوم» در نظریه هومی بابا^۴ خواهد شد؛ فضایی که در آن هویت نه به‌عنوان مقوله‌ای ثابت، بلکه به‌منزله فرآیندی سیال در تعاملات و تقابل‌های فرهنگی و زبانی بازنمایی می‌شود.

۲- پیشینه پژوهش

لنگستون هیوز، یکی از صداهای برجسته جنبش هارلم^۵، به‌دلیل بازنمایی‌های تأثیرگذار از هویت آفریقایی-آمریکایی و پیچیدگی‌های زندگی سیاه‌پوستان در جامعه‌ای نژادمحور، شهرت زیادی یافته است. شعر «موضوع انشاء درس انگلیسی» جایگاه ویژه‌ای در آثار هیوز دارد و به‌طور عمیق با مسائلی چون نژاد، هویت و قدرت نهادی درگیر است. روایت اول‌شخص این شعر، امکانی برای خوانشی چندلایه فراهم می‌آورد که در آن تجربه‌های فردی با ساختارهای اجتماعی گسترده‌تر پیوند می‌خورند. پژوهشگران در زمینه‌های مختلفی چون ادبیات، جامعه‌شناسی و مطالعات فرهنگی، ابعاد گوناگون آثار هیوز را مورد بررسی قرار داده‌اند و عمدتاً بر اهمیت سیاسی و بلاغی آن تأکید کرده‌اند.

فورد^۶ (۱۹۹۲) بر بهره‌گیری استراتژیک هیوز از سادگی زبان تأکید می‌کند و معتقد است که بیان روان و قابل‌فهم او به‌طور ضمنی حامل نقدهایی ژرف نسبت به نابرابری نژادی و پیش‌فرض‌های فرهنگی جامعه

¹ Theme for English B

² Langston Hughes

³ Mikhail Bakhtin

⁴ Bhabha, Homi Jehangir

⁵ Harlem Renaissance

⁶ Ford, K. J

آمریکاست. در حالی که آثاری چون «سیاه‌پوست از رودخانه‌ها سخن می‌گوید»^۱ به سبب بن‌مایه‌های اسطوره‌ای‌شان مورد توجه قرار گرفته‌اند، فورد شعر «موضوع انشاء درس انگلیسی» را نمونه‌ای برجسته از توانمندی هیوز در تلفیق نقد سیاسی با بیانی گفت‌وگویی می‌داند.

رتنونینگیسی^۲ (۲۰۰۹) با بهره‌گیری از تحلیل نشانه‌شناسی، مضامین افتخار به هویت سیاه‌پوستی و توانمندسازی فردی را در این شعر شناسایی کرده و آن را هم‌زمان به‌عنوان بازتابی شخصی و بیانی جمعی در برابر نابرابری نژادی مطرح می‌کند. تحلیل او نشان می‌دهد که چگونه هیوز در این اثر، تجربه‌های فردی و جمعی را به‌طور مؤثر ترکیب کرده تا ایدئولوژی‌های مسلط را به چالش بکشد.

لئوناردو^۳ (۲۰۱۰) به تحلیل دینامیک‌های نژادی میان دانشجو و استاد در این شعر می‌پردازد و بر این باور است که هیوز سیستم آموزشی را به‌عنوان فضایی برای تولید دانش نژادی و بازتولید روابط قدرت نابرابر مورد نقد قرار می‌دهد. او این شعر را به‌عنوان انتقادی زیرکانه اما مؤثر از نژادپرستی نهادی تفسیر می‌کند.

پینم^۴ (۲۰۱۰) از زاویه مقایسه‌ای میان شعر «موضوع انشاء انگلیسی» و شعر «هنوز بر می‌خیزم» اثر مایا آنجلو^۵ به بررسی تم امیدواری در برابر سختی‌های ساختاری می‌پردازد. او بر این نکته تأکید می‌کند که هر دو شعر نمایانگر صدای مقاومتی هستند که به تأسیس امید و کرامت انسانی می‌پردازد.

دیماکوپولو^۶ (۲۰۱۶) ساختار گفت‌وگویی شعر را مورد تحلیل قرار می‌دهد و به چگونگی تعامل صدای گوینده با صدای فرضی معلم و جامعه گسترده‌تر اشاره می‌کند. او با ارجاع به نظریه‌های موریس^۷ در زمینه لیریک، نشان می‌دهد که هیوز چگونه «من لیریکی» واحد را تضعیف می‌کند تا فضایی برای مذاکره و شناسایی متقابل ایجاد کند.

دُری و پیروزنیا (۱۳۹۸) در پژوهش خود به بررسی تطبیقی مضامین اجتماعی و متعهدانه در اشعار سه شاعر از سه فرهنگ متفاوت - احمد شاملو، پل الوار^۸ و لنگستون هیوز - پرداخته‌اند. این پژوهش نشان می‌دهد که با وجود تفاوت‌های زبانی و جغرافیایی، اشتراکاتی همچون عدالت‌خواهی، آزادی‌طلبی، مبارزه با ظلم و استبداد، توجه به طبقه کارگر و بازتاب آموزه‌های مارکسیستی در شعر این سه تن دیده می‌شد.

در راستای بررسی وجوه پسااستعماری در شعر شاعران سیاه‌پوست، پژوهش مقدم متقی و همکاران (۱۳۹۹) یکی از مطالعات برجسته در این زمینه به شمار می‌رود. این مقاله که با رویکرد توصیفی - تحلیلی و با تکیه بر مکتب آمریکایی ادبیات تطبیقی انجام شده، به مقایسه تطبیقی مؤلفه‌های پسااستعماری در اشعار دو شاعر معاصر، یکی از جهان عرب (محمد الفیتوری) و دیگری از ایالات متحده آمریکا (هیوز) می‌پردازد. نویسندگان در این مقاله نشان داده‌اند که اگرچه هر دو شاعر در مبارزه با نژادپرستی و استعمار موضعی مشترک دارند، اما از نظر لحن، زبان، و شدت بیان با یکدیگر تفاوت‌هایی دارند.

¹ The Negro Speaks of Rivers

² Retnoningsih, E.

³ Leonardo, H.

⁴ Pinem, A.

⁵ Maya Angelou

⁶ Dimakopoulou

⁷ Morris

⁸ Paul Éluard

احمد و العارف (۲۰۲۴) با به‌کارگیری تحلیل گفتمان انتقادی، به واکاوی راهبردهای بلاغی لنگستون هیوز در دو شعر «سیاه‌پوست از رودخانه‌ها سخن می‌گوید» و «موضوع انشاء درس انگلیسی» می‌پردازند. آن‌ها بر این باورند که هیوز در این اشعار، ضمن نقد ساختارهای قدرت و تقابل‌های نژادی، چشم‌اندازی از انسانیت مشترک و همبستگی فرهنگی را ترسیم می‌کند.

جعفری قریه‌علی (۱۴۰۳) در مقاله خود به مقایسه برخی از مؤلفه‌های شعری لنگستون هیوز و پروین اعتصامی، شاعر معاصر ایران، پرداخته است. این پژوهش با رویکردی تطبیقی تلاش می‌کند نشان دهد که هر دو شاعر، تحت تأثیر گرایش‌های اجتماعی و ایدئولوژیک، به بیان رنج‌ها، خواسته‌ها و ارزش‌های طبقات فرودست جامعه توجه ویژه داشته‌اند.

مرور مطالعات پیشین نشان می‌دهد که شعر «موضوع انشاء درس انگلیسی» لنگستون هیوز همواره به‌عنوان متنی چندوجهی در زمینه‌هایی چون هویت نژادی، نابرابری ساختاری و بازنمایی تجربه زیسته سیاه‌پوستان مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. تحلیل‌های پیشین ابعاد مختلفی از این اثر را برجسته کرده‌اند: از سادگی زبانی و رویکرد نشانه‌شناسانه (فورد ۱۹۹۲؛ رتنونینگسی ۲۰۰۹) گرفته تا نقد نژادپرستی نهادی و تولید دانش در بستر آموزش (لئوناردو ۲۰۱۰)، و نیز تمایل به مقایسه با دیگر متون مقاومت‌محور (پینم، ۲۰۱۰؛ دیماکوپولو، ۲۰۱۶). افزون بر این، مطالعات تطبیقی داخلی مانند پژوهش دری و پیروزنیا (۱۳۹۸)، مقدم متقی و همکاران (۱۳۹۹)، و جعفری قریه‌علی (۱۴۰۳) نشان داده‌اند که مضامین عدالت‌خواهی، مبارزه با سلطه و دغدغه‌های اجتماعی هیوز، قابلیت تطبیق با متون فارسی و عربی را دارند. پژوهش احمد و العارف (۲۰۲۴) نیز با بهره‌گیری از تحلیل گفتمان، به ظرفیت‌های بلاغی هیوز در نقد ساختارهای قدرت پرداخته است.

با وجود این غنای مطالعاتی، خلأ مهمی در ادبیات پژوهش قابل تشخیص است: تاکنون پژوهشی به‌طور هم‌زمان و نظام‌مند، از منظر سه‌گانه نظریه پسااستعماری، نظریه نژاد انتقادی و نظریه گفت‌وگویی به تحلیل شعر «موضوع انشاء درس انگلیسی» نپرداخته است. این رویکرد ترکیبی می‌تواند امکان‌هایی تازه برای فهم نسبت میان سلطه نهادی (به‌ویژه در بستر آموزش)، شکل‌گیری هویت سیاه‌پوست، و مقاومت گفت‌وگویی فراهم آورد.

پژوهش حاضر با هدف پر کردن این خلأ، می‌کوشد با رویکردی تلفیقی و بینارشته‌ای، تفسیر جدیدی از شعر هیوز ارائه دهد؛ تفسیری که ضمن واکاوی چندلایه‌ی قدرت، نژاد و صدا، به پیوند این شعر با مبارزات عدالت‌محور معاصر نیز توجه دارد. این مطالعه بر آن است تا نشان دهد که چگونه متن هیوز، فراتر از موقعیت تاریخی خود، همچنان نیرویی انتقادی و تحول‌طلب در عرصه گفتمان‌های امروزی تولید می‌کند.

۳- روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش با رویکردی کیفی و تفسیری، به تحلیل شعر «موضوع انشاء درس انگلیسی» از منظر سه‌گانه نظریه پسااستعماری، نظریه نژاد انتقادی و نظریه گفت‌وگویی می‌پردازد. تمرکز اصلی بر بازنمایی ساختارهای نژادی و روابط قدرت در بستر جامعه آمریکا، به‌ویژه در فضای آموزشی سفیدپوست و غالب است. تحلیل، هویت‌گوینده را در مقام یک دانشجوی سیاه‌پوست در مرکز توجه قرار می‌دهد و از این رهگذر، به تبیین پیوندهای پیچیده میان نژاد، معرفت و قدرت می‌پردازد.

برای بررسی فرایند شکل‌گیری هویت و تضادهای آگاهی درونی شخصیت‌گوینده، از نظریه‌های فرانتس فانون^۱، ادوارد سعید^۲ و هومی بابا بهره گرفته می‌شود. نظریه نژاد انتقادی نیز به‌منظور تحلیل نهادینه‌بودن

^۱ Frantz Fanon

^۲ Edward Said

نژادپرستی در ساختارهای آموزشی و تأثیر آن بر وضعیت ذهنی و اجتماعی گوینده به کار می‌رود. در کنار این‌ها، تحلیل گفت‌وگویی باختمین برای تبیین چندصدایی، گفتمان‌های متقاطع و رابطه پویای میان صدای گوینده و معلم فرضی در متن استفاده می‌شود. در نهایت، با به‌کارگیری تحلیل گفتمان انتقادی، به بررسی لایه‌های زبانی، ساختار بلاغی و واژگان کلیدی شعر پرداخته می‌شود تا نحوه بازتاب نابرابری‌های نژادی و اجتماعی در متن آشکار گردد.

۴- چارچوب نظری

۴-۱- نظریه پسااستعماری

نظریه پسااستعماری، به‌ویژه از منظر آثار فرانس فانون، ادوارد سعید و هومی بابا، چارچوبی بنیادین برای تحلیل نحوه مواجهه شعر «موضوع انشاء درس انگلیسی» با میراث سلسله‌مراتبی نژادی و ساختارهای استعمارزده فراهم می‌سازد.

فانون (۲۰۰۸) در کتاب پوست سیاه، نقاب سفید به بررسی فرآیند درونی‌سازی روان‌شناختی نژادپرستی در میان افراد تحت استعمار می‌پردازد. این دیدگاه به درک بهتر کشمکش درونی گوینده‌ای کمک می‌کند که می‌کوشد هویت اصیل خود را در جامعه‌ای که بر اساس ساختارهای ناعادلانه نژادی و اجتماعی طبقه‌بندی شده، ابراز کند.

نقد سعید (۱۹۷۸) در شرق‌شناسی بر آن تأکید دارد که فرهنگ‌های مسلط چگونه از طریق گفتمان‌های ماهیت‌گرایانه، «دیگری» را بازنمایی و تعریف می‌کنند. این رویکرد، تحلیل اقتدار نهادی معلم را به‌مثابه تجسمی از قدرت هژمونیک ممکن می‌سازد و در عین حال نشان می‌دهد که بازنمایی خود گوینده، فرآیندی درونی شده اما هم‌زمان مقاوم در برابر این نگاه انتقادی است.

دو مفهوم آمیختگی فرهنگی^۱ و بازنمایی تقلیدی^۲ در نظریه هومی بابا (۱۹۹۴) در کتاب «موقعیت فرهنگ» نقش مهمی در تحلیل هویت پیچیده گوینده ایفا می‌کنند. صدای گوینده در برابر تقابل‌های دوتایی همچون سیاه‌پوست/سفیدپوست و مرکز/حاشیه ایستادگی می‌کند و به‌جای پذیرش این دوگانگی‌ها، موقعیتی ترکیبی را بازنمایی می‌کند که به چالش کشیدن دسته‌بندی‌های تثبیت‌شده نژادی و کلیشه‌های فرهنگی را امکان‌پذیر می‌سازد.

۴-۲- نظریه انتقادی نژاد (CRT)

نظریه انتقادی نژاد، که توسط پژوهشگرانی چون درک بل^۳، کیمبرلی کرنشاو^۴ و ریچارد دلگادو^۵ بنیان‌گذاری شده است، بر تحلیل تداوم تاریخی و ساختاری نژادپرستی تمرکز دارد و به‌طور اساسی ایدئولوژی رنگ‌نابینی و بی‌طرفی ظاهری نهادهای حقوقی و آموزشی را به چالش می‌کشد.

اصل «هم‌گرایی منافع»^۶ در اندیشه بل (۱۹۸۰) به‌عنوان ابزاری تحلیلی برای بررسی بازنمایی نهاد آموزش در شعر به‌کار گرفته می‌شود. بر پایه این اصل، حضور دانشجویان سیاه‌پوست در ساختارهای آموزشی تنها تا

¹ Hybridity

² Mimicry

³ Critical Race Theory

⁴ Derrick Bell

⁵ Kimberlé Crenshaw

⁶ Richard Delgado

⁷ Interest Convergence

جایی پذیرفتنی است که با منافع نهادهای مسلط هم‌سو باشد. در همین چارچوب، محدودیت‌های عاملیت گوینده در محیط دانشگاهی بازتابی از همین منطق ساختاری تلقی می‌شود. نظریهٔ «تقاطع‌مندی»^۱ کرنشاو (۱۹۹۱) نیز بُعدی بینافردی به این تحلیل می‌افزاید؛ بر اساس این نظریه، تجربه‌های نژادی را نمی‌توان به‌صورت منفک بررسی کرد، بلکه این تجربه‌ها در تعامل با مؤلفه‌هایی چون طبقه، سن و جنسیت، موقعیتی درهم‌تنیده و اغلب به‌حاشیه‌رانده شده برای فرد رقم می‌زنند. دلگادو و استفانسیک^۲ (۲۰۱۷) در اثر خود با عنوان *نظریهٔ انتقادی نژاد*: یک مقدمه بر این نکته تأکید می‌کنند که نژادپرستی در بافت‌های نهادی، از جمله نظام‌های آموزشی، به‌صورت ساختاری نهادینه شده است. در پرتو این رویکرد، معلم در شعر نه صرفاً به‌عنوان یک فرد خاص، بلکه به‌مثابه نمادی از ساختار سفیدپوست‌محور^۳ و اقتدار نهادی^۴ قابل تحلیل است.

مجموعه‌ی این دیدگاه‌ها امکانی برای قرائتی چندلایه از شعر هیوز فراهم می‌سازد؛ قرائتی که در آن، اثر هم به‌عنوان نقدی ریشه‌دار بر نابرابری‌های نژادی نهادینه‌شده، و هم به‌مثابه صدایی مقاوم از درون ساختارهایی که خود بازتولیدکنندهٔ همان نابرابری‌ها هستند، قابل درک است.

۴-۳- نظریهٔ گفت‌وگویی

نظریهٔ گفت‌وگویی میخائیل باختین چشم‌اندازی مؤثر برای تحلیل چگونگی شکل‌گیری معنا در شعر «موضوع انشای درس انگلیسی» از طریق تقابل و تعامل صداها فراهم می‌کند. این شعر تصویری از گفت‌وگویی چندلایه ارائه می‌دهد؛ نه تنها میان دانشجو و معلم، بلکه میان راوی و گفتمان‌های مسلط اجتماعی. باختین (۱۹۸۱) در اثر خود *تخیل گفت‌وگویی* بر این اصل تأکید می‌کند که هر گفتار پاسخی است به گفتارهای پیشین. این اصل در شعر هیوز از طریق تأکید هم‌زمان راوی بر هویت فردی و آگاهی‌اش از داوری‌های اجتماعی تجلی می‌یابد.

باختین (۱۹۸۴) در کتاب *مسائل بوطیقای داستایوفسکی* مفهوم «چندصدایی»^۵ را مطرح می‌کند و نشان می‌دهد که راوی شعر هیوز صدایی مستقل دارد که در برابر استحاله در روایت‌های هژمونیک مقاومت می‌کند. این شعر به معنای مطلق و یگانه فروکاسته نمی‌شود، بلکه در تنش خلاق میان صداها و دیدگاه‌های متنوع جان می‌گیرد.

تحلیل هولکوویست^۶ (۲۰۰۲) بر این نکته تأکید دارد که گفت‌وگویی بودن صرفاً به معنای تقابل نیست، بلکه به امکان دگرگونی و بازشناسی متقابل اشاره دارد. شعر هیوز با برجسته‌سازی صدای فردی راوی، اقتدار سلسله‌مراتبی را به چالش می‌کشد و افقی برای ارتباط بر پایه‌ی برابری ترسیم می‌کند.

۵- بحث و بررسی

نکته مرکزی در شعر «موضوع انشاء درس انگلیسی»، قرار گرفتن گوینده در نقطه تقاطع سه گفتمان کلیدی است: قدرت نژادی سفیدپوستان، هویت سیاه‌پوستان، و نظام آموزش رسمی. برای تحلیل جامع این شعر، می‌توان سه چارچوب نظری پسااستعماری، نظریه انتقادی نژاد (CRT) و نظریه گفت‌وگویی باختین را در یک

¹ Intersectionality

² Stefancic, J

³ Systemic whiteness

⁴ Academic Authority

⁵ Polyphony

⁶ Holquist, M

گفت‌وگویی میان‌رشته‌ای به کار گرفت. این رویکردها نه به صورت خطوطی موازی، بلکه همچون سه وجه از منشوری واحد عمل می‌کنند که پرتو معنایی شعر را از زوایای مختلف بازتاب می‌دهند.

شعر هیوز در ساختار خود، هم‌زمان بستری برای گفت‌وگویی میان‌فرهنگی (باختین)، مقاومت در برابر سلطه نژادی (CRT)، و بازتعریف هویت در «فضای سوم» (بابا) فراهم می‌آورد. این سه چارچوب نظری، در مواجهه با شعر، در نقاطی با یکدیگر هم‌پوشانی مفهومی پیدا می‌کنند: نظریهٔ پسااستعماری به تحلیل موقعیت شاعر در نسبت با استعمار درونی‌شده و بازنمایی قدرت سفید می‌پردازد؛ نظریهٔ انتقادی نژاد، بر تجربه زیستهٔ نابرابری‌های نژادی و تقاطع هویت‌های اجتماعی تمرکز دارد؛ و نظریهٔ گفت‌وگویی باختین نشان می‌دهد که چگونه گفتمان‌های ناهمساز در متن، در فرآیندی چندصدایی با یکدیگر وارد دیالوگ می‌شوند.

در لحظاتی از شعر، مانند بخش تأمل برانگیزی که گوینده می‌گوید: «وقتی خودم باشم، سفید نخواهم بود، اما بخشی از تو خواهم بود»، این سه نظریه به‌گونه‌ای هم‌زمان فعال می‌شوند: استعمارزدایی از هویت فردی، بازتعریف جایگاه نژادی در بستر قدرت، و برقراری دیالوگی تنش‌آلود با مرکز گفتمان مسلط. ایجاد می‌کند.

تحلیل این شعر را نمی‌توان از زندگی‌نامهٔ شاعر جدا دانست. لنگستون هیوز، زادهٔ ۱۹۰۲ در میسوری، در خانواده‌ای آفریقایی-آمریکایی بزرگ شد و بخشی از دوران تحصیل خود را در دانشگاه‌های عمدتاً سفیدپوست گذرانده است. تجربه‌های زیستهٔ او، از جمله مواجهه با نژادپرستی نهادی در نظام آموزش، در خلق رایی این شعر نقش بسزایی دارد. گویندهٔ شعر، که دانشجویی رنگین‌پوست در فضای آموزشی سفیدپوست است، در بسیاری از وجوه با خودِ شاعر هم‌پوشانی دارد؛ هرچند شعر، صدای فردی را به صدایی جمعی و اجتماعی ارتقا می‌دهد. این پیوند اتوبیوگرافیک، امکان خوانش شعر در بستر تجربهٔ تاریخی و زیستهٔ هیوز را فراهم می‌آورد.

شعر هیوز در ساختار خود، هم‌زمان بستری برای گفت‌وگویی میان‌فرهنگی (باختین)، مقاومت در برابر سلطهٔ نژادی (CRT)، و بازتعریف هویت در «فضای سوم» (بابا) فراهم می‌آورد. این سه چارچوب نظری، در مواجهه با شعر، در نقاطی با یکدیگر هم‌پوشانی مفهومی پیدا می‌کنند: نظریهٔ پسااستعماری به تحلیل موقعیت شاعر در نسبت با استعمار درونی‌شده و بازنمایی قدرت سفید می‌پردازد؛ نظریهٔ انتقادی نژاد، بر تجربهٔ زیستهٔ نابرابری‌های نژادی و تقاطع هویت‌های اجتماعی تمرکز دارد؛ و نظریهٔ گفت‌وگویی باختین نشان می‌دهد که چگونه گفتمان‌های ناهمساز در متن، در فرآیندی چندصدایی با یکدیگر وارد دیالوگ می‌شوند.

در لحظاتی از شعر، مانند بخش تأمل برانگیزی که گوینده می‌گوید: «وقتی خودم باشم، سفید نخواهم بود، اما بخشی از تو خواهم بود»، این سه نظریه به‌گونه‌ای هم‌زمان فعال می‌شوند: استعمارزدایی از هویت فردی، بازتعریف جایگاه نژادی در بستر قدرت، و برقراری دیالوگی تنش‌آلود با مرکز گفتمان مسلط.

۵-۱- رویکرد پسااستعماری

شعر «موضوع انشاء درس انگلیسی» را می‌توان نمونه‌ای برجسته از نوشتار پسااستعماری مقاومت و آگاهی دانست؛ متنی که در آن، گوینده با بهره‌گیری از ابزار زبان، به افشای فرایندهای «دیگری‌سازی»^۱، مرزبندی‌های نژادی، و مناسبات نابرابر قدرت در ساختارهای آموزشی و اجتماعی می‌پردازد. این شعر، در سطح ظاهری، پاسخی ساده به تکلیفی در کلاس درس به نظر می‌رسد؛ اما در لایه‌های زیرین، به صحنه‌ای برای بازنمایی و بازسازی خویشتن سیاه‌پوست در برابر گفتمان هژمونیک سفیدپوستی بدل می‌شود.

¹ Othering

۵-۱-۱- صدای استاد: بازتاب گفتمان اقتدار سفید

شعر با دستوری از سوی استاد آغاز می‌شود:

ردیف	مصرع انگلیسی	ترجمه فارسی
۱	Go home and write a page tonight. / And let that page come out of you-Then, it will be true.	به خانه برو و امشب یک صفحه بنویس؛ بگذار آن صفحه از درونت بجوشد- آنگاه، حقیقت خواهد یافت.

در نگاه نخست، این جمله لحنی ساده و بی‌پیرایه دارد؛ اما در بستری پسااستعماری، می‌توان آن را بازتاب صدایی دانست که از جایگاه اقتدار سخن می‌گوید- صدایی نهادینه‌شده در ساختار آموزشی، که به‌طور ضمنی حامل گفتمان نژادی و فرهنگی مسلط است. به تعبیر فوکو (۱۹۹۷، ۲۷)، این‌گونه خطابات را می‌توان «گفتمان‌های انضباطی»^۱ تلقی کرد؛ گفتمان‌هایی که در چارچوب مناسبات دانایی و قدرت، به سوژه فرمان می‌دهند و او را در جایگاهی خاص تعریف و هدایت می‌کنند.

استاد در این فرمان، نه‌تنها نویسنده را به نوشتن ترغیب می‌کند، بلکه با لحنی به‌ظاهر بی‌طرف، تجربه نوشتن را به امری ازپیش تعریف‌شده و جهان‌شمول تقلیل می‌دهد؛ گویی تمامی سوژه‌ها می‌توانند با فرمولی واحد، به حقیقت خویش دست یابند. این دستور، بیانگر میل به همگن‌سازی تجربه‌های متکثر است؛ میل به نادیده‌گرفتن تفاوت‌ها در خدمت حفظ نظم گفتمان مرکزی. ادوارد سعید (۱۹۸۷، ۶-۷) این نوع گفتمان‌ها را «ساختارهای تثبیت‌گر»^۲ می‌نامد؛ سازوکارهایی که در شرق‌شناسی برای تعریف «دیگری» در چارچوبی از پیش تعیین‌شده به کار می‌رفتند. در اینجا نیز، فرمان نوشتن از سوی مرکزی سفیدپوست، دانشگاهی و مقتدر صادر می‌شود که مرز میان دانای ناظر و سوژه نوشتن را حفظ می‌کند.

با این حال، واکنش شاعر، به‌سرعت و به‌گونه‌ای انتقادی، این نظم را با تردید مواجه می‌سازد:

ردیف	مصرع انگلیسی	ترجمه فارسی
۱	I wonder if it's that simple?	با خودم فکر می‌کنم، آیا واقعاً به این سادگی است؟

این پرسش، لحظه‌ای از گسست از پذیرش بی‌چون‌وچرای گفتمان مسلط است؛ لحظه‌ای که هومی بابا (۱۹۹۴، ۸۶) آن را تجلی «دوگانگی فرهنگی» می‌داند- وضعیتی میانجی که در آن، سوژه استعمارزده نه کاملاً درون نظام گفتمان مسلط قرار دارد و نه بیرون از آن، بلکه در «فضایی سوم» می‌ایستد که امکان بازتعریف خود و مقاومت را فراهم می‌کند. این تردید، شکافی در ساختار گفتمانی ایجاد می‌کند و امکان خلق معنایی نو و خارج از چارچوب‌های تثبیت‌شده را پدید می‌آورد. در نتیجه، صدای استاد، هرچند در ظاهر مشوق خلاقیت است، در باطن بازتولیدکننده نظم گفتمانی‌ای است که تفاوت را نادیده می‌گیرد، خود را معیار حقیقت می‌پندارد و امر نوشتن را تابع نرُم‌های اقتدار فرهنگی می‌سازد.

۵-۱-۲- موقعیت مکانی و اجتماعی گوینده: استعاره‌ای از فاصله مرکز و حاشیه

گوینده در شعر، خود را این‌گونه معرفی می‌کند:

¹ disciplinary discourses

² Structures of Fixation

ردیف	مصرع انگلیسی	ترجمه فارسی
۱	I am twenty-two, colored, born in Winston-Salem... The steps from the hill lead down into Harlem...	من بیست و دو ساله‌ام، رنگین‌پوست، در وینستون-سیلم به دنیا آمده‌ام... پله‌ها از تپه پایین می‌آیند و به هارلم می‌روند...

توصیف مسیر از «تپه» (محل کالج) به «هارلم»، نه تنها به‌عنوان یک حرکت جغرافیایی، بلکه به‌عنوان تمثیلی از فاصله نمادین میان مرکز قدرت (دانشگاه عمدتاً سفیدپوست بر فراز تپه) و حاشیه نژادی (محله سیاه‌پوستان در هارلم) عمل می‌کند. این تصویر به‌طور مؤثر با مفهوم «فضای اجتماعی نابرابر» که ادوارد سوگا (۱۹۹۶) مطرح می‌کند، هم‌خوانی دارد؛ فضایی که در آن مکان‌های شهری به‌عنوان تجلی‌های قدرت یا مقاومت عمل می‌کنند. از منظر پسااستعماری، این فاصله مکانی به‌طور نمادین استعاره‌ای از مرزبندی‌های فرهنگی و نژادی است. همان‌طور که هومی بابا (۱۹۹۴) اشاره می‌کند، این عبور از مرکز به حاشیه، یا برعکس، لحظه‌ای از ورود به «فضای سوم» است؛ جایی که هویت در تعلیق و تنش میان دو موقعیت متضاد شکل می‌گیرد.

علاوه بر این، استعاره صعود به «تپه» می‌تواند از منظر نظریات پیر بوردیو (۱۹۸۴) درباره «میدان‌های قدرت فرهنگی»^۱ تفسیر شود؛ به‌ویژه در زمینه‌ای که ورود به دانشگاه، به‌عنوان قلمرو سرمایه نمادین، نیازمند عبور از مرزهای طبقاتی و نژادی است. بنابراین، توصیف مسیر از تپه به هارلم نه تنها به‌عنوان تمثیلی از نابرابری فضایی عمل می‌کند، بلکه استعاره‌ای است از عبور ذهنی از مرکز به حاشیه و بازگشت انتقادی به مرکز.

۵-۱-۳- تبلور آگاهی نژادی و بحران خودبازنمایی

گوینده موقعیت نژادی خود را با صراحت بیان می‌کند:

ردیف	مصرع انگلیسی	ترجمه فارسی
۱	I am the only colored student in my class	من تنها دانشجوی رنگین‌پوست کلاس هستم.

این جمله به‌روشنی از تجربه‌ای عینی و زیسته پرده برمی‌دارد: «تنهایی نژادی» در فضایی که به‌ظاهر عقلانی، بی‌طرف و برابر معرفی می‌شود. به تعبیر بل هوکس (۱۹۹۴)، «نهادهای آموزشی وابسته به نظم سفیدپوستی، اغلب مکان‌هایی هستند برای بازتولید گفتمان سلطه، که در آن‌ها تفاوت نژادی یا نادیده گرفته می‌شود یا به حاشیه رانده می‌گردد». از این رو، این بازنمایی صرفاً گزارشی توصیفی نیست، بلکه نقطه‌ای آغازین برای شکل‌گیری آگاهی انتقادی نسبت به ساختار سلطه است.

فرانتس فانون (۲۰۰۸) این لحظه را مرحله‌ای اساسی در مسیر جدایی میان «خود بازنمایی شده توسط دیگری» و «خود آگاه به دیگری» می‌داند؛ لحظه‌ای که در آن سوژه استعمارزده درمی‌یابد چگونه از طریق ساختارهای گفتمانی تحقیر شده است، و به تبع آن، روند بازسازی خویش را اصیل را آغاز می‌کند. این نقطه به تعبیر فانون، بذر «شورش ذهنی» و بازیابی کرامت انسانی است. در نتیجه، این جمله ساده از سوی گوینده، به لحظه‌ای کلیدی در روند بیداری نژادی بدل می‌شود؛ نقطه‌ای که در آن، شاعر از موضع بازنمایی تحمیلی فراتر می‌رود و با قرار دادن خویش در مرکز روایت، آغاز به بازنویسی معنای هویت خود می‌کند.

۵-۱-۴- از بازنمایی تقلیدی تا آمیختگی فرهنگی: مقاومت در دل شباهت

در بیت‌های میانی، گوینده از علایق شخصی خود سخن می‌گوید:

ردیف	مصرع انگلیسی	ترجمه فارسی

¹ Field of Cultural Production

دوست دارم بخورم، بخوابم، بنوشم و عاشق باشم... گمان نمی‌کنم رنگین‌پوست بودن باعث شود که از چیزهایی که دیگران دوست دارند خوشم نیاید...	I like to eat, sleep, drink, and be in love... I guess being colored doesn't make me not like the same things other folks like	۱
--	---	---

گوینده از طریق تأکید بر اشتراک در تجربه‌های زیستی با دیگر نژادها، چارچوب‌های کلیشه‌ای درباره «دیگری نژادی» را به چالش می‌کشد. این بخش را می‌توان مصداقی از آنچه هومی بابا (۱۹۹۴) «بازنمایی تقلیدی»^۱ می‌نامد، دانست؛ تقلیدی که در عین شباهت‌نمایی، حامل تفاوتی زیرپوستی و تهدیدگر است. گوینده نشان می‌دهد که این‌گونه شباهت‌سازی‌های فرهنگی، گرچه ممکن است به‌ظاهر تقلیدگونه باشند، اما نه به استحاله کامل در گفتمان سفید منجر می‌شوند و نه تفاوت‌ها را حذف می‌کنند.

در جمله کلیدی زیر، این منطق به اوج می‌رسد:

ترجمه فارسی	مصرع انگلیسی	ردیف
وقتی خود من باشم، سفید نخواهد بود. اما بخشی از تو خواهد بود، استاد... این یعنی آمریکایی بودن	Being me, it will not be white. But it will be a part of you, instructor... That's American	۱

در اینجا، «آمریکایی بودن» نه مفهومی خنثی یا وابسته به نژاد غالب، بلکه کنشی ترکیبی، متکثر و متقاطع است که گوینده، با تکیه بر جایگاه حاشیه‌ای خود، در شکل‌دهی به آن سهیم است. این نوع «ملیت‌سازی از پایین»^۲ که در آن حاشیه خود را بخشی از روایت مرکزی می‌داند، اما با بازتعریفی نوین و خلاقانه، از شاخصه‌های مقاومت فرهنگی در گفتمان پسااستعماری به‌شمار می‌رود (هال ۱۹۹۰). در پرتو نظریه «آمیختگی»^۳ بابا (۱۹۹۴)، می‌توان گفت گوینده از شباهت‌نمایی تقلیدی عبور کرده و به تولید هویتی نوین دست یافته است؛ هویتی میان‌فرهنگی که در مرز میان مرکز و حاشیه، معنا می‌یابد. بدین‌سان، شاعر در دل شباهت، تفاوت را برجسته می‌سازد و از خلال همانندسازی ظاهری، به بازتعریف معنای «آمریکایی بودن» می‌پردازد.

۵-۱-۵- دیالوگ با مرکز به‌مثابه استراتژی مقاومت

در بخش پایانی، شعر با لحنی دیالوگ‌محور به‌سوی نوعی بازتعریف از رابطه با قدرت حرکت می‌کند:

ترجمه فارسی	مصرع انگلیسی	ردیف
گاهی شاید تو نخواهی بخشی از من باشی. و من هم اغلب نمی‌خواهم بخشی از تو باشم...	Sometimes perhaps you don't want to be a part of me. Nor do I often want to be a part of you...	۱

این جمله‌ها، ضمن اذعان به تمایز و فاصله‌گیری دوسویه، بر نوعی پیوستگی ناگزیر نیز تأکید دارند. در چارچوب اندیشه فانون (۲۰۰۸)، این لحظه زمانی است که «سوژه استعمارشده» دیگر صرفاً به‌عنوان «دیگری مطلق» تعریف نمی‌شود، بلکه همچون آینه‌ای در برابر گفتمان مسلط، بخشی از آن را بازتاب می‌دهد و هم‌زمان در بازتولید آن نیز نقش دارد. این سطح از آگاهی، امکان مواجهه‌ای مبتنی بر برابری و گفت‌وگومندی با قدرت را فراهم می‌سازد.

¹ Mimicry

² Nation-forming from below

³ Hybridity

از سوی دیگر، به تعبیر هومی بابا (۱۹۹۴)، این گفت‌وگو در «فضای سوم» شکل می‌گیرد؛ فضایی میان‌فرهنگی که نه بر حذف تفاوت، بلکه بر تعامل و تقابل خلاق تفاوت‌ها استوار است. در این فضا، هویت نه در قالبی ایستا، بلکه در بستر تنش‌های فرهنگی و زبانی بازتعریف می‌شود. در همین راستا، بل هوکس (۱۹۹۴) از «نوشتار مقاومت»^۱ سخن می‌گوید؛ کنشی که در آن، سوژه‌های به‌حاشیه‌رانده‌شده، به‌ویژه دانشجویان رنگین‌پوست، از نوشتار به‌مثابه ابزار نقد ساختارهای آموزشی و سلطه‌گر بهره می‌برند. شعر هیوز نیز نمونه‌ای از همین کنش انتقادی است؛ جایی که شاعر، در دل تفاوت، به گفت‌وگویی هم‌سطح با مرکز دست می‌زند. در نتیجه، این دیالوگ نهایی، نقطه اوج تنش میان «من» و «دیگری» است؛ لحظه‌ای که از خلال پذیرش تفاوت، امکان هم‌زیستی، گفت‌وگو و بازتعریف رابطه قدرت پدیدار می‌شود. در مجموع، شعر هیوز تجلی درخشان نوعی «نوشتار پسااستعماری» است؛ نوشتاری که در آن سوژه رنگین‌پوست، در بستر زبان، دانش و قدرت، به آفرینش هویتی ترکیبی، خلاق و مقاوم دست می‌زند. این صدا، نه صدایی منفعل و تک‌ساحتی، بلکه چندآوایی، آمیخته و درگیر با دیگری است؛ هویتی که درون فرایند تعامل و کشاکش، به سخن درمی‌آید.

۵-۲- تحلیل شعر با نظریه انتقادی نژاد

نظریه انتقادی نژاد که در دهه ۱۹۸۰ به‌دست اندیشمندانی چون درک بل، کیمبرلی کرنشاو و ریچارد دلگادو بنیان نهاده شد، نژادپرستی را نه صرفاً ناشی از تعصبات فردی، بلکه پدیده‌ای ساختاری و نهادینه در درون نظام‌هایی مانند آموزش، حقوق و رسانه‌ها می‌داند. بر پایه این نظریه، نهادهایی همچون مدرسه و دانشگاه، علی‌رغم ظاهر بی‌طرف و بی‌غرض خود، اغلب در بازتولید نابرابری‌های نژادی نقش فعال دارند. بر این اساس، می‌توان شعر «موضوع انشاء درس انگلیسی» را بازنمایی دقیقی از مواجهه سوژه رنگین‌پوست با نهاد آموزشی سفیدمحور دانست؛ نهادی که ساختار مشارکت و آموزش را به‌شکلی نابرابر و اقتدارمحور سازمان می‌دهد.

۵-۲-۱- اصل هم‌گرایی منافع^۲

یکی از مفاهیم بنیادین در نظریه انتقادی نژاد، اصل «هم‌گرایی منافع» است که نخستین بار درک بل (۱۹۸۰)، ۵۱۸-۵۱۹) آن را مطرح کرد. بر اساس این اصل، منافع اقلیت‌های نژادی تنها در صورتی از سوی نهادهای قدرت به رسمیت شناخته می‌شود که با منافع طبقه غالب هم‌سو باشد. این ایده به‌خوبی در شعر هیوز بازتاب یافته است: حضور دانشجوی رنگین‌پوست در کلاس درس نه از سر پذیرش واقعی تفاوت و تنوع، بلکه بیشتر نوعی ژست نمایشی برای پوشاندن چهره نابرابر نظام آموزشی است؛ سیستمی که «دیگری» را تنها زمانی می‌پذیرد که این پذیرش به نفع ساختار قدرت تمام شود.

گوینده در این شعر با عباراتی کلیدی به رابطه نابرابر خود با معلم سفیدپوست اشاره می‌کند:

ردیف	مصرع انگلیسی	ترجمه فارسی
۱	You are white-yet a part of me, as I am a part of you	تو سفیدپوستی - اما بخشی از منی، چنان‌که من بخشی از تو هستم.
۲	although you're older-and white-and somewhat more free	گرچه تو مسن‌تری - و سفیدپوست - و تا حدی آزادتر

¹ writing as resistance

² Interest Convergence

این گزاره‌ها نشان می‌دهند که هم‌زیستی نژادی در این فضا نه تنها اجباری است، بلکه آشکارا نابرابر نیز هست. آزادی نسبی معلم در برابر آزادی محدود دانشجو، تمثیلی از سلسله‌مراتب ساختاری در جامعه و نظام آموزشی است؛ نظامی که تنوع را تنها در حد نمادین می‌پذیرد و آن را در خدمت تثبیت موقعیت خود قرار می‌دهد، نه در راستای تغییر بنیادین.

۵-۲-۲- تقاطع‌مندی^۱

مفهوم «تقاطع‌مندی» یا «هم‌پوشانی ستم‌ها» که نخستین بار توسط کیمبرلی کرنشاو (۱۹۸۹) مطرح شد، بر تلاقی و درهم‌تنیدگی هویت‌های مختلف فردی و اجتماعی مانند نژاد، جنسیت، طبقه و سن تأکید دارد. بر اساس این چارچوب نظری، نمی‌توان وضعیت‌گوینده شعر را صرفاً از منظر «رنگین‌پوست بودن» تحلیل کرد؛ چرا که او هم‌زمان با چندین نوع تبعیض ساختاری مواجه است که تجربه‌اش را پیچیده‌تر و چندلایه‌تر می‌سازد. در این مصرع‌ها، گوینده خود را چنین معرفی می‌کند:

ردیف	مصرع انگلیسی	ترجمه فارسی
۱	I am twenty-two, colored, born in Winston-Salem.	من بیست‌ودو ساله‌ام، رنگین‌پوست، زاده وینستون-سیلم.
۲	I guess I'm what I feel and see and hear.	گمانم من همانی هستم که احساس می‌کنم، می‌بینم و می‌شنوم

در این گزاره‌ها، نژاد با سن، موقعیت جغرافیایی، تجربه زیسته شهری در هارلم، و گرایش‌های فرهنگی درهم‌تنیده است. ارجاع به موسیقی‌هایی چون «Bessie, bop, or Bach» نشانگر هویتی چندلایه، سیال و چندصدایی‌ست؛ هویتی که در تقاطع مرزهای فرهنگی و اجتماعی شکل می‌گیرد و فراتر از قالب‌ها و دسته‌بندی‌های کلیشه‌ای حرکت می‌کند.

۵-۲-۳- نژادپرستی ساختاری و نقش نظام آموزشی

دلگادو و استفانسیک (۲۰۱۷) در چارچوب نظریه انتقادی نژاد تأکید می‌کنند که نژادپرستی تنها به پیش‌داوری‌های فردی محدود نمی‌شود، بلکه به صورت ساختاری در تار و پود نهادهایی همچون آموزش و نظام حقوقی نهادینه شده است. از منظر آن‌ها، نظام آموزشی یکی از اصلی‌ترین ابزارهای بازتولید نابرابری نژادی به شمار می‌رود؛ سیستمی که با نقاب بی‌طرفی، تفاوت‌ها را تثبیت و نابرابری‌ها را به گونه‌ای پنهان و ماندگار نهادینه می‌کند.

در شعر هیوز، آموزگار صرفاً یک شخصیت نیست، بلکه نمادی از نظم آموزشی غالب به شمار می‌رود. شعری که با فرمان صریح «برو خانه و یک صفحه بنویس» آغاز می‌شود، از همان ابتدا رابطه‌ای اقتدارمحور را میان مرکز قدرت (استاد سفیدپوست) و سوژه حاشیه‌ای (دانشجوی رنگین‌پوست) ترسیم می‌کند. این رابطه بازتابی از بازتولید سلسله‌مراتب آموزشی در بستر نژادی‌ست؛ ساختاری که ظاهراً مشارکت را تشویق می‌کند، اما در واقع، صداها را محدود و مهار می‌سازد.

تحلیل این شعر بر اساس نظریه انتقادی نژاد نشان می‌دهد که لنگستون هیوز فراتر از روایت یک تجربه شخصی، ساختارهایی را به چالش می‌کشد که با ظاهر بی‌طرف خود، نژادپرستی را بازتولید می‌کنند. شعر او صدایی است برخاسته از درون نهاد آموزشی؛ صدایی که در عین نقد این نهاد، می‌کوشد در دل همان ساختار نیز شنیده شود. این دوگانگی اعتراض و تعامل، بازتابی از ماهیت پویا، انتقادی و در عین حال اصلاح‌طلبانه نظریه نژاد انتقادی است.

¹ Intersectionality

۵-۳- تحلیل گفت‌وگویی باختینی

نظریه گفت‌وگویی میخائیل باختین، با تأکید بر «پاسخ‌گویی بنیادین زبان» و اصل «چندصدایی»، چارچوبی کارآمد برای تحلیل شعر هیوز فراهم می‌آورد. این شعر از همان آغاز نه به‌عنوان بیانیه‌ای فردی، بلکه به‌مثابه گفت‌وگویی چندلایه با گفتمان آموزشی غالب پدیدار می‌شود. در این ساختار، زبان نه صرفاً ابزار بیان حقیقت، بلکه میدان تقابل دیدگاه‌ها و صداهای متنوع است. به بیان دیگر، شعر هیوز بازنمای رابطه پیچیده و چندصدایی سوژه با نهاد قدرت است؛ رابطه‌ای که در دل آن، بافت اجتماعی و سیاسی خاصی ساخته و معناپردازی می‌شود.

فرمان معلم با لحنی قاطع چنین آغاز می‌شود: «به خانه برو و امشب یک صفحه بنویس؛... آنگاه، حقیقت خواهد یافت.» این دستور، بر پایه منطق گفتمانی حاکم، بیانی است اقتدارآمیز که می‌پندارد حقیقت تنها در چارچوب یک فرمان مشخص و از پیش تعیین‌شده شکل می‌گیرد. اما دانشجوی سیاه‌پوست بلافاصله در برابر این فرمان سکوت نمی‌کند؛ بلکه با تردیدی پرسش‌گرانه پاسخ می‌دهد: «با خودم فکر می‌کنم، آیا واقعاً به این سادگی است؟» این جمله، در منطق باختینی، نقطه آغاز «پاسخ‌گویی» است؛ لحظه‌ای که در آن گفتمان یک‌سویه و سلطه‌گرانه دچار شکاف می‌شود و به‌جای پذیرش منفعلانه، امکان پرسشگری، مقاومت و بازاندیشی پدید می‌آید (باختین ۱۹۸۱). پاسخ دانشجو نه فقط ابراز تردید، بلکه کنش‌گری انتقادی است؛ لحظه‌ای که در آن سوژه تحت سلطه با بازنویسی گفتمان مسلط، امکان شکل‌گیری صدا و دیدگاهی دیگر را خلق می‌کند.

در ادامه، روایت دانشجو به تدریج لحن درون‌نگرانه به خود می‌گیرد و به‌نوعی به چندصدایی تبدیل می‌شود: صدای هارلم، صدای نیویورک، و صداهای موسیقایی چون بیسی اسمیت، باپ و باخ، که هرکدام نقش مؤثری در شکل‌گیری هویت سیاه‌پوستی دارند و در عین حال با ساختار سفیدپوستانه‌ای که نظام آموزشی بازتولید می‌کند، در تعامل‌اند. در این شعر، شاهد تقابل میان این صداها و هم‌زمان ادغام آن‌ها در هویت فردی راوی هستیم.

مصرع:

ردیف	مصرع انگلیسی	ترجمه فارسی
۱	hear you, hear me - we two - you, me, talk on this page	تو را می‌شنوم، خودم را می‌شنوم - ما دو نفر - تو، من، بر این صفحه گفتگو می‌کنیم.

بیانگر مرکز ثقل ساختار گفت‌وگویی شعر است. به تعبیر باختین، زبان در اینجا نه تنها انعکاس حقیقتی واحد، بلکه فضایی است برای تلاقی دیدگاه‌ها و صداهای متضاد (هولکویست ۲۰۰۲، ۵۹). راوی با پرسش بنیادین «Me - who?» وارد بحران هویت می‌شود، اما پاسخ او نه قطعی، بلکه لایه‌لایه و سیال است. او در فرآیند کشف هویت خود، خود را به‌عنوان فردی جوان، سیاه‌پوست، دانشجو، موسیقی‌دوست، و در نهایت آمریکایی می‌یابد. این چندلایگی به اوج خود در سطر زیر می‌رسد:

ردیف	مصرع انگلیسی	ترجمه فارسی
۱	Being me, it will not be white. But it will be a part of you, instructor.	وقتی خود من باشم، سفید نخواهد بود. اما بخشی از تو خواهد بود، استاد... این یعنی آمریکایی بودن

در این نقطه، تقابل‌های دوگانه (سیاه/ سفید، دانشجو/ معلم، حاشیه/ مرکز) نه در حذف متقابل، بلکه در هم‌نشینی و تنش میان یکدیگر شکل می‌گیرند. جمله «That's American» تنها یک توصیف هویتی نیست، بلکه بازتعریفی انتقادی از آمریکایی بودن است که در بستر تفاوت و گفت‌وگو قرار دارد؛ چیزی که باختین

آن را «دیالوگ در بستر اختلاف» می‌نامد (وایس ۱۹۹۷). در این جا، زبان به‌عنوان عرصه‌ای از تضاد و تفاوت، فضایی برای بازاندیشی هویت و مفهوم آمریکایی بودن فراهم می‌کند.

در پایان شعر، منطق دیالوگ بازتاب می‌یابد:

ترجمه فارسی	مصرع انگلیسی	ردیف
همان‌گونه که من از تو می‌آموزم، گمان می‌کنم تو نیز از من می‌آموزی - هرچند که مسن‌تری - و سفیدپوست - و تا حدی آزادتر.	As I learn from you, I guess you learn from me - although you're older - and white - and somewhat more free	۱

در اینجا، برخلاف وحدت‌گرایی ساده‌انگارانه، گفت‌وگویی انتقادی میان نابرابری‌های واقعی شکل می‌گیرد؛ گفت‌وگویی که ضمن حفظ تفاوت‌ها، امکان تغییر متقابل را به رسمیت می‌شناسد. شعر هیوز فضایی میان‌ذهنی و چندصدایی خلق می‌کند؛ فضایی که در آن، تفاوت‌ها نه موانعی برای فهم، بلکه خاستگاه‌هایی برای معناآفرینی و دگرگونی در زبان و هویت‌اند. به بیان دیگر، این شعر نه به قطع گفت‌وگو رضایت می‌دهد و نه به تسلیم محض؛ بلکه بستری فراهم می‌آورد برای گفت‌وگوهای پیچیده، پویا و چندجانبه.

۵-۴- هم‌نشینی نظریه‌ها در متن شعر: پسااستعماری، نژادی و گفت‌وگویی

شعر «موضوع انشاء درس انگلیسی» در سطحی ژرف، به میدان تلاقی سه نیروی گفتمانی مهم بدل می‌شود: تجربه پسااستعماری، ستم نژادی، و ساختار گفت‌وگویی هویت. این سه رویکرد نه به‌صورت مجزا، بلکه در پیوستگی و تعامل با یکدیگر، در بطن زبان، فرم و گفتمان شعر جاری‌اند و تصویری چندلایه از وضعیت سوژه سیاه‌پوست در بستر نژادپرستانه آمریکا در قرن بیستم ارائه می‌دهند. هیوز در این شعر، به‌جای روایت یک تجربه فردی منفرد، بستری می‌سازد برای مقاومت و بازتعریف هویت؛ فضایی که در آن صداهاى متکثر وارد گفت‌وگو می‌شوند و هویت‌ها از دل این تعامل و تنش شکل می‌گیرند.

فضای شعر از همان آغاز، نوعی بیگانگی ساختاری را منعکس می‌کند؛ گویی دانشجوی سیاه‌پوست در چارچوبی آموزشی قرار گرفته که بنیان آن بر فرهنگ و زبان دیگری استوار است. وظیفه نوشتن انشاء، در ظاهر کنشی فردی و بی‌طرف به‌نظر می‌رسد، اما در بستر استعمار فرهنگی و تبعیض نژادی، به ابزاری برای بازتولید سلطه بدل می‌شود. از منظر نظریه پسااستعماری، این لحظه یادآور فرایند «دیگری‌سازی» است؛ همان شگردی که ادوارد سعید (۱۹۷۸) آن را از راهبردهای محوری گفتمان استعماری برای تثبیت برتری فرهنگ غرب می‌داند. در این ساختار، سوژه سیاه‌پوست به‌مثابه «دیگری» بازنمایی می‌شود که ناگزیر است خود را در قالبی سفیدپوستانه بیان کند. با این حال، هیوز در برابر این دستور آموزشی، منفعل نمی‌ماند؛ بلکه با واکنشی آگاهانه، از دل موقعیت حاشیه‌ای خویش، به بازتعریف هویت خود می‌پردازد. این واکنش، تجلی آگاهی پسااستعماری و نژادی‌ای است که در سراسر شعر او جریان دارد.

در دل این پاسخ، لحنی گفت‌وگویی حاکم است؛ چنان‌که گویی شاعر نه تنها با مخاطب سفیدپوست، بلکه هم‌زمان با خود و با جامعه وارد گفت‌وگو می‌شود. ساختار زبانی شعر، که از منولوگ خطی فاصله می‌گیرد، بازتابی از چندصدایی باختینی است؛ لحنی که در آن، صداهاى متکثر اجتماعی، نژادی و فردی هم‌زمان حضور دارند. واژگان، نحوه بیان و نحو جمله‌بندی در شعر، نمودهایی از این چندصدایی را نمایان می‌سازند. برای نمونه، آن‌جا که شاعر می‌گوید: «گمان نمی‌کنم رنگین‌پوست بودن باعث شود که از چیزهایی که دیگران دوست دارند خوشم نیاید...» نه تنها بر پیوندهای اجتماعی تأکید دارد، بلکه با شکستن کلیشه‌های نژادی، صدایی تازه خلق می‌کند؛ صدایی که نه کاملاً درون مرکز جای می‌گیرد و نه بیرون از آن، بلکه در مسیر گفت‌وگو و دگرگونی حرکت می‌کند. این مواجهه با هویت نژادی، با نظریه تقاطع کرنشاو (۱۹۸۹) نیز هم‌راستا است؛ نظریه‌ای که بر هم‌پوشانی و تلاقی نظام‌های ستم چون نژاد، طبقه و جنسیت تأکید دارد. دانشجوی

سیاه‌پوست در متن هیوز، دقیقاً در مرکز این تقاطع ایستاده است: فردی سیاه، فقیر، و در حاشیه نهاد آموزشی سفیدپوست. افزون بر این، گیتس (۱۹۸۸) با معرفی مفهوم «تفسیر مجدد»^۱ به‌مثابه راهبردی زبانی در برابر گفتمان مسلط، نشان می‌دهد که نویسنده سیاه‌پوست چگونه می‌تواند از دل زبان غالب، معنایی نو و انتقادی بیافریند. هیوز نیز دقیقاً در همین چارچوب عمل می‌کند: با ترکیب زبان رسمی و محاوره‌ای، از بطن زبان مسلط، امکان مقاومت و بازتعریف هویت را خلق می‌کند.

لحظه‌ای که شاعر می‌نویسد: «That's American»؛ نقطه اوج هم‌نشینی گفتمان‌هاست؛ جایی که مفهوم آمریکایی بودن نه بر پایه روایت نژاد غالب، بلکه از درون آگاهی نژادی و پسااستعماری بازتعریف می‌شود. این جمله را می‌توان از منظر نظریه نژادی به‌مثابه مطالبه‌ای برای به‌رسمیت شناختن سیاه‌پوست در ساختار ملت تحلیل کرد، و هم‌زمان، از دیدگاه باختینی نیز نشانه‌ای از پاسخ‌گویی خلاقانه به گفتمان مسلط است؛ لحظه‌ای که سوژه با ورود به گفت‌وگویی انتقادی، ساختار سلطه را از درون مورد تردید و بازنگری قرار می‌دهد. در نهایت، شعر «موضوع انشاء درس انگلیسی» به‌مثابه فضایی برای تعامل سه‌گانه استعمارزدایی فرهنگی، مقاومت نژادی، و دیالوگ گفت‌وگویی عمل می‌کند. هیوز در این شعر، نه صرفاً تجربه‌ای فردی، بلکه امکان بازآفرینی سوژه‌ای را ترسیم می‌کند که با وجود آگاهی از موقعیت حاشیه‌ای خود، توان مداخله در گفتمان مسلط را دارد. در این چارچوب، شعر به بوطیقای مقاومت بدل می‌شود؛ مقاومتی که نه از مسیر خاموشی یا تقابل صرف، بلکه در قالب گفت‌وگویی انتقادی و چندلایه با ساختار قدرت شکل می‌گیرد.

۶- نتیجه‌گیری

شعر «موضوع انشاء درس انگلیسی» نمونه‌ای برجسته از مقاومت گفتمانی در برابر ساختارهای نژادی، فرهنگی و آموزشی ایالات متحده در قرن بیستم است. در این اثر، گوینده نه تنها تجربه شخصی خود را به‌عنوان فردی سیاه‌پوست بیان می‌کند، بلکه با به چالش کشیدن گفتمان‌های مسلط مانند گفتمان نژادمحور سفیدپوستان، هویت تحمیل‌شده آموزشی و قواعد رسمی زبان، به‌طور فعال در پی بازتعریف هویت فردی و جمعی خود است.

با بهره‌گیری از سه چارچوب نظری پسااستعماری، نظریه انتقادی نژاد، و نظریه گفت‌وگویی باختین، می‌توان دریافت که این شعر تنها پاسخی به یک تکلیف درسی نیست، بلکه متنی چندلایه و دیالوگ‌محور است که در آن، تضاد گفتمان‌ها به بستری برای مقاومت، خلق معنا و بازسازی هویت تبدیل می‌شود. مفاهیمی چون «دیگری‌سازی» و «فضای سوم» در نظریه پسااستعماری نشان می‌دهند که گوینده نه در جایگاه قربانی مطلق، بلکه در موقعیتی میانجی‌گرانه قرار دارد، جایی که هویت به‌عنوان امری سیال و محصول تعامل گفتمان‌های متقابل بازنمایی می‌شود.

از منظر نظریه انتقادی نژاد، این شعر پژواک تجربه تاریخی سیاه‌پوستان در ساختارهای تبعیض‌آمیز جامعه آمریکا است. هیوز با انتخاب زبانی ساده اما چندلایه، نه تنها ستم نژادی را افشا می‌کند، بلکه از طریق نوشتار، کنشی انتقادی علیه آن سامان می‌دهد. در نهایت، بر اساس نظریه گفت‌وگویی باختین، می‌توان گفت که شعر هیوز عرصه‌ای از دیالوگ میان صداهای متنوع و متعارض است؛ صداهایی که در مواجهه با یکدیگر، نظام معنایی جدیدی می‌سازند و امکان بازاندیشی در مفهوم قدرت، هویت و تفاوت را فراهم می‌آورند. از همین منظر، می‌توان شعر «موضوع انشاء درس انگلیسی» را به‌عنوان متنی مقاومتی و بازاندیشانه در نظر گرفت که با

¹ Signifyin(g)

عبور از مرزهای گفتمان‌های تثبیت‌شده، فضایی گفت‌وگویی و میان‌فرهنگی ایجاد می‌کند و از این طریق، راهی برای بازسازی هویت اقلیت‌ها و نقد قدرت‌های مسلط فراهم می‌آورد. افزون بر این، چارچوب تلفیقی پیشنهادی این مقاله، قابلیت تعمیم به دیگر اشعار مقاومت‌محور هیوز-نظیر "I, Too" یا "Let America Be America Again" - را دارد. بررسی این اشعار از دریچهٔ پسااستعماری، نظریهٔ انتقادی نژاد، و گفت‌وگویی باختین، می‌تواند به غنای مطالعات تطبیقی در زمینهٔ ادبیات اقلیت‌ها و مقاومت ساختاری بیفزاید و چشم‌اندازهای تازه‌ای برای پژوهش‌های آینده بگشاید.

۱. نویسنده اذعان کرد که این مقاله از حمایت مالی هیچ نهاد یا مرکز آموزشی و یا طرح پژوهشی مصوب استفاده نکرده است.
۲. نویسنده اذعان کرد که هیچ تعارض منافی در ارتباط با این پژوهش وجود ندارد.
۳. نویسنده اذعان کرد که در نوشتن این مقاله از هوش مصنوعی مولد استفاده نکرده و تمام اثر آفریدهٔ ایشان است.

References

- Ahmed, Salah Hassan, and Abdalla Ibrahim Abdalla Elaref. 2024. "Probing the Complexities of Cultural Identity in Langston Hughes' Poetry: A Critical Discourse Analysis." *Frontiers in Literature Studies* 6, no. 6.
- Bakhtin, Mikhail Mikhailovich. 1981. *The Dialogic Imagination: Four Essays*. Edited by Michael Holquist. Translated by Caryl Emerson and Michael Holquist. Austin: University of Texas Press.
- . 1984. *Problems of Dostoevsky's Poetics*. Edited and translated by Caryl Emerson. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Bell, Derrick. 1980a. "Brown v. Board of Education and the Interest-Convergence Dilemma." *Harvard Law Review* 93, no. 6: 518-33.
- . 1980b. *Race, Racism, and American Law*. 2nd ed. Boston: Little, Brown and Company.
- Bhabha, Homi K. 1994. *The Location of Culture*. London: Routledge.
- Bourdieu, Pierre. 1984. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Translated by Richard Nice. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Crenshaw, Kimberlé. 1989. "Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics." *University of Chicago Legal Forum* 1989: 139-67.

- . 1991. “Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color.” *Stanford Law Review* 43, no. 6: 1241–99.
- Delgado, Richard, and Jean Stefancic. 2017. *Critical Race Theory: An Introduction*. 3rd ed. New York: New York University Press.
- Dimakopoulou, Stamatina. 2016. “Review of *Lyric Encounters: Essays on American Poetry from Lazarus and Frost to Ortiz Cofer and Alexie*, by Daniel Morris.” *European Journal of American Studies* 1.
- Dorri, Najmeh, and Ahmad Pirooznia. 2019. “Exploring Common Themes in the Poetry of Shamlu, Éluard, and Hughes from the Perspective of Committed Literature.” *Journal of Comparative Literature Studies* 7, no. 20 (Summer): 108–29. [In Persian.]
- Fanon, Frantz. 2008. *Black Skin, White Masks*. Translated by Richard Philcox. New York: Grove Press.
- Ford, Karen Jackson. 1992. “Do Right to Write Right: Langston Hughes’s Aesthetics of Simplicity.” *Twentieth Century Literature* 38, no. 4: 436–56.
- Foucault, Michel. 1977. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. Translated by Alan Sheridan. New York: Vintage Books.
- Gates, Henry Louis, Jr. 1988. *The Signifying Monkey: A Theory of African-American Literary Criticism*. New York: Oxford University Press.
- Hall, Stuart. 1990. “Cultural Identity and Diaspora.” In *Identity: Community, Culture, Difference*, edited by Jonathan Rutherford, 222–37. London: Lawrence & Wishart.
- Holquist, Michael. 2002. *Dialogism: Bakhtin and His World*. 2nd ed. London: Routledge.
- hooks, bell. 1994. *Teaching to Transgress: Education as the Practice of Freedom*. New York: Routledge.
- Hughes, Langston. 2001. *The Collected Works of Langston Hughes*. Edited by Arnold Rampersad. Columbia: University of Missouri Press.
- Jafari Qariyeh Ali, Hamid. 2024. “A Comparative Study of the Poems of Parvin E’tesami and Langston Hughes with a Focus on Subalternity.” *Journal of Comparative Literature Studies*, no. 71 (Fall): 46–73. [In Persian.]
- Leonardo, Hendry. 2010. “Analysis of Themes of Langston Hughes’ Poems.” Undergraduate thesis, Universitas Kristen Maranatha.
- Moqaddam Mottaqi, Amir, Moloud Khanchezard, and Masoud Bavan Pouri. 2020. “Postcolonial Thoughts in Mohammad Faitoury’s and Langston Hughes’s Poems.” *Research in Contemporary World Literature* 25, no. 1 (Spring/Summer): 317–42. [In Persian.]

- Pinem, Andri. 2010. "The Portrait of Black People's Optimistic Belief About a Better Life in America Based on 'Theme for English B' by Langston Hughes and 'Still I Rise' by Maya Angelou." Master's thesis, Universitas Bina Nusantara.
- Retnoningsih, Endang. 2009. "Black Pride as Reflected in James Langston Hughes's Poems (A Semiotics Approach)." Skripsi, Universitas Sebelas Maret.
- Said, Edward W. 1978. *Orientalism*. New York: Pantheon Books.
- Soja, Edward W. 1996. *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Oxford: Blackwell.
- Vice, Sue. 1997. *Introducing Bakhtin*. Manchester: Manchester University Press.